

te zgadzają się z identycznymi prawie wynikami uzyskanymi na innej drodze. Jaka jednak jest przyczyna, że mimo odmiennych kryteriów zastosowanych przez Autora i przede mną w niezależnych od siebie badaniach występuje zbieżność ogólnych wyników? Wydaje się, że Autor zbyt wysoko szacuje ilość osób zwolnionych w ogóle od świętopietrza w Polsce pierwszej połowy XIV w., przyjmując, że wynosiła ona 20% ogółu ludności²⁹. Równocześnie uznaje, że część szlachty (zwłaszcza drobnej) była zapewne pociągana do opłaty świętopietrza³⁰, a tylko część zwolniona. Tymczasem jeszcze dla XVI w. odsetek szlachty w Wielkopolsce i Małopolsce szacuje się przeciętnie na 5,1%, a w XIV w. był chyba mniejszy. Liczbę duchowieństwa szacuje Autor na 2—3%, kiedy dla XVI w. określa się je na 0,2%³¹. Kwestią jest również, czy szlachta i duchowieństwo już w XIV w. uzyskały zwolnienie swej służby od świętopietrza. Gdyby więc obniżyć ilość zwolnionych od opłaty osób z 20% na 10% w skali krajowej, to uzyskalibyśmy wyjaśnienie zbieżności wyników występujących mimo różnic w poglądach na niektóre kryteria liczbowe.

Karol Maleczyński

M. Szyrocki, DIE DEUTSCHE LITERATUR VON DER ZWEITEN HÄLFTE DES 15. BIS ZUM AUSGANG DES 17. JAHRHUNDERTS (Geschichte der deutschen Literatur von Z. Żygulski und M. Szyrocki, Bd. II, Wrocław 1958, PWN, s. 249).

Wydanie *Historii literatury niemieckiej* w języku niemieckim dla polskich studentów filologii germańskiej jest wskazane i konieczne. Studenci nasi byli dotychczas zmuszeni korzystać z niemieckich dzieł historii literatury, często przestarzałych i nieraz napisanych w duchu nacjonalistycznym i idealistycznym. Oprócz tego język i styl wielu z nich jest bardzo zawiły i ciężki, co utrudnia znacznie korzystanie z nich przez studentów polskich, nie znających języka niemieckiego do głębi. Ponieważ w NRD dotychczas nie ukazała się jeszcze odpowiednia historia literatury, przeto inicjatywa Wydawnictwa i Autora wydania własnego opracowania może się również przyczynić do ożywienia badań w tej dziedzinie.

Okres opracowany przez Szyrockiego jest jednym z najtrudniejszych, ale i też najciekawszych, gdyż zaczyna się w nim przewrót poglądu na świat, wywołany przez humanizm i odrodzenie. Umysł ludzki wyzwala się ze średniowiecznej scholastyki, człowiek zaczyna myśleć niezależnie od dogmatów i staje się sam ośrodkiem zainteresowania, co odbija się w dziedzinie nauki i religii. Równocześnie zachodzą wielkie zmiany społeczne: mieszczaństwo tworzy siłę zagrażającą feudalizmowi, a chłopstwo po raz pierwszy podnosi głowę i dąży do uwolnienia się od swych panów świeckich i duchownych. Ścierają się siły stare i nowe, postępowe. Ze względu na wielorakość prądów nurtujących ówczesne społeczeństwo szczegółowa periodyzacja tego okresu, która by uwzględniła każdy prąd, jest niemożliwa. Dlatego uważam, że układ materiałów oraz podział na trzy główne części: na reformację, kontrreformację oraz okres stojący pod znakiem wojny trzydziestoletniej, dokonany przez Autora, jest słuszny, gdyż w ten sposób unika się nadmiernego rozdrobnienia.

Co się tyczy samego materiału, to należy stwierdzić, że jest on obszerny i obfity; Autor nie pominął żadnego ważniejszego przedstawiciela literatury, dał natomiast często o wiele więcej, aniżeli daje większość historii literatury nie-

²⁹ Praca Autora, s. 58.

³⁰ *Ibid.*, s. 99, 102.

³¹ Por. W. Kula, *op. cit.*, s. 71.

mieckiej. Dotyczy to przede wszystkim poetów i pisarzy śląskich, których Autor uwzględnił w bardzo szerokiej mierze. Nadzwyczaj cennym momentem pracy jest fakt, że Autor zwraca szczególną uwagę na związki poetów i pisarzy niemieckich z Polską i literaturą polską. Można by jedynie mieć wątpliwość, czy Autor w dostatecznym stopniu przedstawił tło historyczne, społeczne i kulturalne.

Autor wykazuje też postępowe momenty, podkreśla je szczególnie oraz zwraca uwagę na reakcyjne tendencje niektórych prądów i ich przedstawicieli. Uwzględnione zostały najnowsze wyniki badań literatury tego okresu. Na podstawie własnych badań Autor rzuca też nowe światło na niektóre postacie i ich działalność poetycką. Odnosi się to do kilku poetów śląskich, przede wszystkim Opitza, Czepki i Gryphiusa. Dlatego wymienieni poeci są potraktowani szerzej. Wartość opracowania polega również na tym, że M. Szyrocki stara się uwypuklić problematykę zawartą w dziełach autorów, a nie ogranicza się do podawania ich treści.

Z wyliczonych powyżej walorów opracowania wynika i jego wartość dydaktyczna. Student używający książki wyniesie z niej korzyści zarówno naukowe, jak i wychowawcze. Jasny styl i płynny język ułatwiają zrozumienie poruszanej problematyki.

Już w następnych miesiącach powinny się również ukazać pozostałe trzy tomy *Historii literatury niemieckiej*, tom pierwszy w opracowaniu Mariana Szyrockiego, tom trzeci i czwarty jako praca Zdzisława Żygulskiego.

Jan Piprek

Z NOWSZYCH PRAC O JANIE AMOSIE KOMENSKIM

Postać i działalność Jana Amosa Komeńskiego już od wielu lat interesowała pedagogów, filozofów i historyków; można zatem mówić o tradycjach komeniologii nie tylko w Czechosłowacji, ale również w Polsce, w Niemczech i ostatnio na Węgrzech.

W ČSR tradycje te zostały na pewien czas przerwane przez okupację faszystowską, a w latach powojennych aż do niedawnych czasów były słabo kontynuowane. Dopiero ostatnie lata przyczyniły się do przezwyciężenia wulgaryzującej, pseudomarksistowskiej oceny Komeńskiego¹. Nie jest również zjawiskiem pocieszającym fakt, że dopiero prace wydane w ZSRR i w NRD, a przede wszystkim próby syntezy A. A. Krasnowskiego² i R. Alta³, musiały zwrócić uwagę własnych rodaków na Komeńskiego.

Na progu nowego okresu komeniologii stoi charakterystyczna praca bibliograficzna — opis dzieł Komeńskiego i ich bibliografia pióra J. Brambory⁴. Ta

¹ Z nowej literatury komeniologicznej (do r. 1954) por. J. Brambora, J. A. Komenský 1938—1954, *studium bibliograficzne* (Pedagogika, 1956, nr 4). Pracami wymienionymi w tym studium będziemy się zajmowali tylko o tyle, o ile będzie tego wymagał związek z publikacjami.

² A. Krasnowskij, *Jan Amos Komenský*, Praha 1955.

³ R. Alt, *Pokrokový charakter Komenského pedagogiky*, Praha 1955. Oryginał niemiecki wyszedł w 1953 r.

⁴ J. Brambora, *Knižní dílo J. A. Komenského. Studie bibliografická*, Praha 1954. Z najnowszych pozycji bibliograficznych widzimy tu: D. Votrubová, *Soupis komenian Státní pedagogické knihovny Komenského v Praze, Státní pedagogické knihovny v Brně a Slovenskej Pedagogickej knih. v Bratislavě*, Praha 1956; M. Bohatcová, *J. A. Komenský. Soupis rukopisů*, Praha 1957; V. Růžička, *Bibliografia členkov o Komenskom v slovenských časopisach a novinách v 19. a 20. storočí do konca r. 1918* (Acta Comeniana, R. XVII, 1958).